

Україна очима іноземців

Тімоті Снайдер. Українська історія, російська політика, європейське майбутнє. – К. : Дух і Літера, 2014. – 232 с.

«Починаючи з XV ст. російський експансіонізм був головним чинником історії Східної Європи й зокрема України. З 1462 р. коли молода Московська держава охоплювала якихось 24 тис км², до 1914 р., коли Російська імперія займала 23,8 млн. км², тобто одну шосту суходолу землі, територія Росії приростала з середньою швидкістю 80 км² на день» (О. Субтельний)

Таким чином, починаючи з XV ст. і включаючи XXI ст. російський фактор відіграє важливу, але вкрай негативну роль в історії України. Спочатку російські експансіоністи сформулювали політико-ідеологічну доктрину Москви – «як Третього Риму», за допомогою якої намагалися перебрати на себе духовне лідерство у православному світі. Суть цієї фальшивої доктрини полягала в тому, що начебто ні «перший» Рим, ні «другий» Рим – Константинополь, вражені католицькою «ерессю», не здатні виконувати функцію світового центру християнства. Це, на їх думку, має бути прерогативою «третього» Риму – Москви, яка «відповідальна» за долю християнства у всьому світі. Паралельно розроблялася й насаджувалася теорія, що Москва – спадкоємиця Києва, а московські князі – «нащадки Рюриковичів», а, отже, вони спадкоємці Візантії, Русі, Києва. На практиці – це облудне теоретичне гасло реалізовувалося загарбницькою політикою щодо українських земель.

Антиукраїнську самодержавну політику царизму продовжили більшовики. До речі, як зазначають дослідники: «... більшовизм був продуктом російської національної історії, а на неросійських етнічних землях імперії він утвердився шляхом експансії, підтриманої місцевим російським та зрусифікованим населенням» (Ю. Бадзьо); «Простежуючи генезу більшовизму в Україні, можна стверджувати, що він не був внутрішнім національним витвором українського народу, а чужорідним, чужонаціональним, штучно перенесеним на українську землю... Головною соціальною опорою більшовицької партії в Україні став російськомовний і єврейський пролетаріат

міст, а також ті верстви українських робітників, які зрусифікувалися» (Є. Стаднійчук).

Щодо Донбасу – російські більшовики, щоб не допустити відокремлення від Росії, вдалися до створення штучної Донецько-Криворізької республіки, яка проголосила, що є частиною «загальноросійської федерації». Робилося це з далекосяжною метою – показати світовій громадськості, що в Україні немає єдиної державної національної влади. А на практиці ця республіка перетворилася в плацдарм для наступу на Українську Народну Республіку. Тому нинішні «денеери і ленеери» не є чимось новим, як і придумана колишніми й нинішніми путінськими імперіалістами т.зв. «Новоросія». Змінюються часи, але не змінюється імперська суть Росії. Замість Російської імперії більшовики, у тих же кордонах, створили «есересер», розпад якого кремлівський вепс назвав найбільшою геополітичною катастрофою ХХ ст. Третьоримська маячня доповнилася шовіністичним «русским міром», який «потрібно» насаджувати й підтримувати, в т.ч. збройною агресією по всьому світу, де проживають «руско/узко-язичніє». Як сказав один жартівник: «В нас, українців, язик має й корова, а людина крім язика, має ще мову», а поет висловився на цю ж тему дещо по іншому: «Нас світі вмирають нації, а світ очманів на футболі». Отож сита, очманіла Європа не знає, що має робити із закомплексованим кагебістським карликом з ядерною дубинкою в руці. Адже українське питання було одним із головних напередодні Другої світової війни....

Спробував проаналізувати всі ці хитросплетіння світової і, зокрема, європейської політики американський історик, професор Єльського університету Тімоті Снайдер у своїй новій книзі «Українська історія, російська політика, європейське майбутнє». У «Вільному житті» ми вже мали змогу розповідати про дві інші його праці: «Червоний князь» (2013, №9) та «Перетворення націй» (2013, №15). У новій його книзі зібрано статті та публічні виступи оприлюднені в американській та європейській пресі з грудня 2013 по серпень 2014 року. Також вперше опубліковано повний текст лекції Т.Снайдера в Києво-Могилянській Академії, прочитаної у травні 1914 р.

Т. Снайдер став одним із перших авторитетних західних інтелектуалів, котрі осмислили драматичні події найновішої української історії. Він послідовно викриває історичні міфи російської пропаганди, водночас прискіпливо аналізує вибірковість історичної пам'яті європейців, показує короткозорість західних лівих і розкриває закономірність альянсу Путіна з європейськими правими.

У передмові до книги Т. Снайдер іронічно зауважує, що «російська пропаганда спромоглася з великим успіхом стверджувати, що Україна не держава, але українська держава утискає росіян в Україні; що українська мова – не мова, але росіян в Україні змушують розмовляти українською; що українці – не нація, але всі українці – націоналісти».

Він підкреслює, що Путін завжди емоційно ставився до України. І саме в Україні раз у раз проявлялася вразливість Путіна. Його втручання в хід «Помаранчевої революції» 2004-2005 років призвело до цілком протилежного результату. Спроба наприкінці 2013 року завадити Україні підписати угоду про асоціацію з Європейським Союзом також призвела до протилежного результату.

У відкритій лекції в Києво-Могилянській Академії Т. Снайдер розмірковує над тим, як європейська історія України, європейське минуле України існують у політичних матрицях й політичних дискусіях модерності. Він наголошує, що європейська історія України вплинула на те, що національний світогляд сьогодні став основоположним. В той же час у лекції підкреслюється, що нині є декілька варіантів європейського майбутнього. Серед них є одне неможливе – повернення до держави-нації. Це однаково справедливо для України і для всього ЄС. Європейське майбутнє залежить від українського майбутнього і навпаки.

У другій частині книжки вміщено двадцять чотири статті Т. Снайдера, які були опубліковані в провідних часописах Америки та Європи, починаючи з грудня 2013 до серпня 2014 років. У них автор скрупульозно аналізує причини і наслідки російської агресії проти України, зокрема анексію Криму і спроби захоплення Донбасу. Навіть назви цих статей засвідчують проукраїнську позицію Т. Снайдера: «Не дайте Путіну захопити Україну», «Якщо Росія

проковтне Україну – європейській системі кінець», «В путінській ідеології фашистське коріння», «Україна б'ється за нас», «На божевільний брехливий світ Путіна неминуче чекає жахіття».

Право України, як незалежної держави, самостійно обирати шлях свого подальшого розвитку й визначати кого брати собі в союзники автор обґрунтовує історично. Він наголошує: «східнослов'янська державність постала на території теперішньої України і була скопійована в Москві, а молода Російська імперія великою мірою спиралася на освічених мешканців України».

В ряді статей Т. Снайдер порушує питання німецько-українських взаємин, в тому числі під час Другої світової війни, при цьому він наголошує, що Україна відіграє в німецькій історії значно більшу роль, а ніж у німецькій пам'яті. Так, у статті «Забавки з минулим» підкреслюється, що нинішня Росія схиляється до реабілітації сталінізму, а німці, пригадуючи жертв війни, говорять радше про росіян, а не українців. І це при тому, що Німеччина напала не на Росію, а Радянський союз і саме Україна була головною метою її завоювання: «Німці ніколи не планували захоплювати більше, ніж десять відсотків російського регіону; фактично ж вони мала близько п'яти відсотків. Натомість Україна повністю підкорилася німецькій окупації і виплатила за це значно вище криваве мито, ніж російське населення».

В іншій своїй статті «Фашизм, Росія та Україна» Т. Снайдер зауважує, що «Друга світова війна на східному фронті здебільшого точилася на територіях, що тоді були радянською Україною та радянською Білоруссю, а не радянською Росією. В Росії 5% території було окуповано німцями; Україну німці окупували повністю». І ще одна принципова теза: «Якщо вже на те пішло, набагато більше людей в Україні боролися проти німців, ніж на боці німців, чого знов-таки не можна сказати про жодну континентальну західноєвропейську країну».

Аналізуючи Українську Революцію Гідності і вшановуючи Героїв Небесної Сотні, Т. Снайдер наголошує, що «Українські протестувальники не зробили того, що зробила б більшість із нас. Вони не розбіглися. [...] Вони побудували свої барикади, стали на них і сказали, що готові віддати життя за свободу. [...] Люди, котрі ризикували життям за цінності, відданість яким ми

всі декларуємо; люди, що повернули велику націю від диктатури до демократії, заслуговують на більше, ніж на кредити...». Він підкреслює, замість відступити перед палицями, гумовими кулями та снайперським розстрілом, українці влаштували революцію. І це був акт майже неймовірної самоорганізації, рішучості й просто особистої мужності.

«Чи бувало колись таке, - пише він, - щоб люди пов'язані з українською, російською, білоруською, вірменською, польською та єврейською культурами вмирили за революцію, розпочату мусульманином? Ми так пишаємося своїм розмаїттям і своєю толерантністю, але чи можемо ми згадати хоча б щось подібне у своїй власній історії?»

Росія, на думку Т. Снайдера, відправивши своїх вояків в Україну, порушила міжнародне право, зреклася цілої низки своїх договірних зобов'язань і підготувала ґрунт для європейської війни. Російська інтервенція в Україну спрямована проти ЄС, який Москва вважає загрозою своїм інтересам і навіть цивілізаційним суперником. Тому підкреслює Т. Снайдер, якщо Росія проковтне Україну – європейській системі кінець!

В кількох статтях Т. Снайдер порушує питання про права російськомовних громадян України. Він саркастично зауважує - Москва наполягає на тому, що права російськомовних українців порушують і це виправдовує військове втручання. Це звучить сміховинно: «Є країна, де мільйони російськомовних не мають базових прав. Це країна – Російська Федерація. І є сусідня країна, де десятки мільйонів російськомовних користають базовими правами попри революційні руйнації та російське вторгнення. Ця країна – Україна. [...] Україна – це країна, де люди розмовляють російською, а Росія – це країна, де люди мовчать російською».

**Олег Полянський, професор,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін ЛДУФК.**